

PROFESORIŲ EMERITŲ IŠVYKA Į SEINŲ IR PUNSKO KRAŠTĄ

Šių metų rugsėjo 20 d. grupė emeritų bei jų šeimos nariai (25 asmenys) susibūrė išvykai į Punsco kraštą. Ši idėja applanstyti Lenkijos lietuvių bendruomenę Palenkėje pratęse emeritų klubo kelionių pažintį su Lietuvos tautinių mažumų – totorių ir karaimų – bendruomenių veiklomis. Talkinant Lenkijos lietuviams, pavyko sudaryti turiningą dviejų dienų kelionės maršrutą aplankant pagrindinius šio krašto lietuviško paveldo centrus – Punską, Seinus, Augustavą, Vygrius ir Suvalkus. Kelionės gidu sutiko būti buvusi lietuviškos Seinų mokyklos mokytoja Nastutė Sidarienė, puikiai žinanti šio krašto istoriją.

Pajudėjome 7 val. ryto iš Daukanto aikštės ir po 3 val. kelionės atvykome į Punską, kuris laikomas Lenkijos lietuvių sostine. Bažnyčios aikštėje mūsų jau laukė Punsco valsčiaus viršaitis Vytautas Liškauskas ir gidė Nastutė Sidarienė. Viršaitis pasveikino atvykusiuosius, glaustai papasakojo apie Punsco valsčių: jame – apie 4500 gyventojų, Punske – apie 1200. Šis valsčius yra lietuviškiausias kraštas Palenkės vaivadijoje: jame gyvena per 75 proc. lietuvių, todėl šiame valsčiuje oficialiai vartojamos dvi kalbos, gyvenviečių pavadinimai skelbiamai lenkų ir lietuvių kalbomis. Viršaitis paminėjo valsčiaus tarpvalstybinį bendradarbiavimą su Lietuva, ES investicijas krašte (už jų įsisavinimą valsčius užėmė pirmą vietą Lenkijoje). Viršaitis pabrėžė, kad siekiama palaikyti lietuvių mokyklas, kurių beliko tik Seinuose ir Punske, nes mažosios mokyklos, buvusios Vaitakiemyje, Navinykuose ir Pristavoniuose jau uždarytos, o kitais metais turės užsidaryti ir Vidugirių mokykla. Valsčiuje palaikomas lietuvių tautos paveldas, Punske yra lietuvių kultūros namai, etnografinis Punsco krašto muziejus, šalia statoma nauja biblioteka. Vykdomiems darbams reikia pinigų ir resursų, dėl kurių tenka konkuruoti su lenkų bendruomene. Sprendžiant šiuos klausimus yra labai svarbūs ryšiai su Lietuva, kurie, viršaičio nuomone, buvo efektyvesni praeityje. Paminėjo ženklią prezidento A. Brazausko pagalbą statant naują lietuvių mokyklą – 2005 m. Lietuvos lėšomis įkurta Žiburio lietuviška mokykla Seinuose. Punsco Kovo 11-osios vardo licėjuje veikia lietuviškos klasės, o ją baigusieji noriai tęsia mokslus Lietuvos aukštosiose mokyklose (jiems stojimo konkurse, sutarus su Lietuvos ŠMS ministerija, pridedami du balai). Viršaitis pakvietė ateityje besilankant Punske užsukti į jo vadovaujamą seniūniją, o atsisveikindamas pradžiugino vilniečius didžiuliu punskiečių pagamintu tortu „skruzdėlynu“. Palikome viršaičiui atminimui keletą suvenyrų su VU simbolika ir knygą „Trumpa Vilniaus universiteto istorija“, padarėmė bendrą nuotrauką ir pradėjome vykdyti gana intensyvią kelionės programą.

Pirmasis objektas – Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų bažnyčia, dviejų bokštų akmens ir mūro neogotikinis statinys šalia Punios ežero. Punsco parapijos su lietuvių kunigu įsteigimą Žygimanto Vazos laikais primena bažnyčioje esantis miesto herbas (1597). Šios bažnyčios, kuriai jau beveik 150 metų, statybai talkino vietos meistrai. Jie panaudojo Punsco apylinkių akmenis, kurių čia gausu. Knygnešys Povilas

Matulevičius iš akmens iškalė indą švęstam vandeniui ir jėjimo laiptus, kurių pakopoje nurodė statybos metus 1876–1882. Nepaprasto grožio didysis bažnyčios altorius padirbintas lietuvių meistro Adomo Karaliaus iš Suvalkijos, jame galima rasti du Vyčio kryžius. Bažnyčia yra didelis šio krašto lietuvių traukos centras, mišios laikomos lietuvių kalba, minimi atlidai, ypač Žolinės. Viduje pastebėjome gausias šventėms skirtas bažnytines vėliavas, taip pat ir punskiečių meistrų Vilniaus 700 m. jubiliejui skirtą dovaną – Trijų kryžių kalno maketą (vainiką), nešamą Žolinių procesijos metu kartu su kitais vainikai.

Pasidairę po miestelį, pravažiavę pro Kovo 11-osios licėjų (veikia nuo 1956 m.), lietuvių kultūros namus, statomą biblioteką, pasukome link Seinų pro lietuviškas gyvenvietes – Trakiškes, Kampuočius, Pristavonis ir Vidugirius. Stabtelėjome kryžkelėje ties Kreivėnų kaime esančiu paminkliniu akmeniu knygnešiui, akmentašui P. Matulevičiui. Bronzinėje lentoje užrašyta „Liaudies švietėjui, knygnešiui Povilui Matulevičiui (1840–1926). Dėkingi tautiečiai 1956. Kreivėnai. Sūduva“. Gidė papasakojo, kad šią lentą išliejo Kauno politechnikos instituto studentai dar 1956 m, nelegaliai ją atgabeno vietiniai patriotai, bet vietos valdžia neleido jos pastatyti. Tad tik po 20 metų ji buvo pritvirtinta prie šio paminklinio akmens.

Atmintinas susitikimas Kampuočiuose su ūkininku Juozu Pečiuliu, kuris su Lietuvos trispalve atskubėjo į susitikimą, sužinojęs iš gidės apie svečius iš Vilniaus. Susitikome šalia jo sodybos, prie kelio į Seinus pastatyto milžiniško akmens su iškaltais jame žodžiais „Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimui 1991.III.11“. Tai šeimininko iniciatyva sukurtas paminklas pirmosioms Lietuvos Respublikos atkūrimo metinėms paminėti. Aptikęs savo sklypo valdose šį akmenį, ūkininkas su keliais traktoriais ir specialiomis rogėmis atgabeno jį prie savo sodybos, papuošė Lietuvos herbu ir saulute. Padarėme atminimo nuotraukų prie šio paminklo.

Sustojome ir rašytojo Albino Žukausko (1912–1987) gimtinėje Bubeliuose, kur jo atminimą mena nedidukė suvargusi trobelė ir paminklinis akmuo su užrašu „Poeto Albino Žukausko gimtinė“. Gidė Nastutė pasidalino atsiminimais, kaip Punsko krašto ir Lietuvos literatai, studentai bei lietuviškų mokyklų mokiniai rinkavosi Bubeliuose paminėti poezijos pavasarį.

Atvykę į Seinus, pirmiausia sustojome prie „Žiburio“ mokyklos, paženkintos iškabomis „**SEINŲ LIETUVIŲ ŽIBURIO MOKYKLA**“ ir „**ZESPÓŁ SZKÓŁ Z LITEWSKIM JĘZYKIEM NAUCZANIA ŽIBURYS W SEINACH**“. Vestibiulyje – Vinco Kudirkos portretas, Vytis ir Lietuvos himno žodžiai. Antrame aukšte mus pasitiko mokyklos direktorius Algirdas Vaicekuskas ir pakvietė į susirinkimų salę. Joje – visų Lietuvos prezidentų portretai ir Lietuvos žemėlapis. Direktorius trumpai papasakojo apie mokyklos dabartį ir priminė jos istoriją. Ši mokykla, pastatyta Lietuvos Vyriausybės skirtomis lėšomis, atvėrė duris 2005 m. rugsėjį, praėjus 85 m. nuo „Žiburio“ gimnazijos Seinuose uždarymo. „Žiburio“ švietimo draugija susikūrė Marijampolėje atgavus lietuvišką spaudą, o Seinuose pradėjo veikti šios draugijos skyrius,

„Žiburio“ knygynas, choras ir šventadieninė mokykla, po kelerių metų – lietuvių pradžios mokykla. 1919 m. jau buvo „Žiburio“ gimnazijos berniukų ir mergaičių klasės, kuriose mokėsi per 200 mokinių. Seinus užėmus lenkų POW, „Žiburio“ gimnazija (toku pat pavadinimu) darbą tęsė Lazdijuose. Mokykla ir tuomet, ir dabar yra svarbus šio krašto švietimo centras. Dabar čia yra pagrindinė mokykla ir darželis, iš viso ją lanko per 120 mokinių. Vaikai kasryt atvežami į mokyklą autobusu iš Seinų apylinkės ir Punsko valsčiaus kaimų. Mokymas vyksta pagal Lenkijos švietimo programą, naudojami Lenkijoje leisti vadovėliai, bet pamokose bendraujama lietuviškai. Istorijos pamokose bendraujama lenkiškai. Lietuviški vadovėliai naudojami kaip pagalbinė metodinė medžiaga. Kitų dalykų vaikai nuo IV klasės mokosi iš lenkiškų vadovėlių, jaunesnieji – iš lietuviškų ir lenkiškų. Direktorius pamini, kad šioje lietuviškoje mokykloje vaikai praleidžia daugiau laiko nei lenkiškose, nes aktyviai dalyvauja užklasiniuose būreliuose, siekdami palaikyti lietuviškumą. Mokykla palaiko glaudžius ryšius su Lietuvos institucijomis (švietimo ministerija, prezidentūra). Pasibaigus pokalbiui, moksleiviai netikėtai improvizavo vestibulyje lietuviškos muzikos koncertą, grodami skudučiais ir birbynėmis, padainavo kelias lietuviškas dainas, taip pat ir apie Lietuvą pagal B. Brazdžionio eiles „Lietuva, Lietuva“. Padėkoję jiems ir orkestro vadovui Arnoldui Beinariui už šį netikėtą siurprizą – patriotinio auklėjimo pavyzdį – ir palikę bene tuziną mokslo populiarinimo knygų iš Mokslų akademijos fondų bei keletą suvenyrų su VU simbolika, pratęsėme susipažinimą su Seinų istoriniais paminklais, menančiais čia gyvenusius ir dirbusius lietuvius.

Pasivašinę cepelinais ir gira lietuviškoje karčiamoje miestelio centre, tęsėme kelionę. Sustojome prie Švč. Mergelės Marijos bazilikos ir šalia jos aikštėje esančio paminklo Seinų vyskupui ir poetui Antanui Baranauskui. Barokinio stiliaus bazilika Seinuose yra didelės meninės vertės objektas. Dauguma altorių, įrangos ir saugomos tapybos siekia XVIII amžių. Vertingiausia yra malonėmis garsėjanti Madona, išlikusi iš XV a. Bazilikos Dievo Motinos koplyčioje palaidotas vyskupas A. Baranauskas, jo atminimą ženklina užrašas bažnyčioje lietuvių ir lenkų kalbomis. Paminklas poetui ir vyskupui iškilo tik 1999 m. (autorius G. Jokūbonis). Verta pastebėti, kad pamaldų gražinimas lietuvių kalba į Seinų baziliką buvo iškovotas tik prieš 40 m., kai lietuvių peticijas Lomžos vyskupijai palaikė popiežius Jonas Paulius II.

Gidė Nastutė pateikė įdomių žinių apie bažnyčios priestate veikusią Seinų kunigų seminariją, kuri netrukus minės 200-ąsias įkūrimo metines. Seminarija reikšminga buvo ne tik šio krašto lietuviams, bet ir visai Lietuvai, ypač XIX a. antrojoje pusėje: ji tapo svarbiu lietuvių švietimo židiniu, klierikai būrėsi lietuviškajam darbui, platino lietuvišką spaudą. Nors joje oficialiai daugiausia vartota lenkų kalba, tačiau dauguma profesorių ir ypač auklėtinių buvo lietuviai. Nuo 1904-1905 m. m. įvestas lietuvių kalbos mokymas. Iš Seinų seminarijos išėjo pirmieji Sūduvos rašytojai, švietėjai. Vienas jų – kunigas A. Tatarė. Savo raštus lietuvių kalba jis spausdino Suvalkuose. Seminarijos auklėtinis kunigas M. Sederavičius pagarsėjo kaip knygų platintojas Užnemunėje. Tarp daugelio kitų galima paminėti rašytoją V. Mykolaitį-Putiną, politiką J. Vailokaitį, valstybės veikėją prel. M. Krupavičių. Deja, šią

atmintį siekiama ištrinti iš šio krašto istorijos: seminarijos pastate Lenkijos kultūros ir paveldo ministerija 2023 m gegužę įkūrė pirmąjį Lenkijoje jos rytinių žemių muziejų (Muzeum Kresów Rzeczypospolitej Obojga Narodów). Gidė nerekomendavo jo lankyti, nes jame visa informacija pateikiama lenkiškai ir nėra jokio pėdsako apie lietuvišką paveldą (K.J. Grįžęs iš kelionės, suradau [portalą](#), kuriame skelbiama, kad muziejus skirtas Abiejų Tautų Respublikos (ATR) rytinių pakraščių istorijai-kultūrai-žmonėms, tačiau neaptikau jokių žinių apie šio krašto istoriją – nei LDK laikus, nei vėlesnius įvykius). Įdomią informaciją apie lietuvių kultūros paveldo išsaugojimą Seinuose ir Seinijoje galima rasti [portale](#), kuriame autorė Živilė Makauskienė rašo (cit): „...kaip sako istorikas Petras Maksimavičius, savo magistrinį darbą Vilniaus universitete skyręs Seinų kunigų seminarijai, ne tik neeksponuojamas, bet sėkmingai slepiamas nepaprastai turtingas lietuvių kultūros paveldas. Nė žodžiu neužsiminta apie lietuviškąją seminarijos istoriją. Informaciją apie lietuvių kultūros paveldą Seinų krašte turistai gali rasti tik „Lietuvių namuose“. Tai atskleidžia vietos valdžios požiūrį į šiuos klausimus“.

Norinčius daugiau sužinoti apie kresų muziejų ir kaip jame pristatytas lietuviškas šio krašto paveldas, gali atverti [portalą](#) ir perskaityti šiame muziejuje apsilankiusio istoriko D. Vilimo trumpą pranešimą „Pirmas įspūdis aplankius Abiejų Tautų Respublikos kresų muziejų Seinuose“. Nors Lenkijoje gyvena 9700 lietuvių, ši autochtonų grupė muziejuje pristatoma kaip ir negausi karaimų tautelė Lenkijoje.

Tolimesni kelionės objektai – Lietuvos karių savanorių kapai Seinuose ir Berznyke. Šioje kelionės aprašymo dalyje gidės Nastutės paskojimą papildysiu ir jos kraštiečio, žurnalisto ir redaktoriaus Sigito Birgelio paskelbtomis istorinėmis [žiniomis](#), taip pat [portalo](#) skiltyse „Savanorių kapai Seinuose“ ir „Savanorių kapai Berznyke“.

Berznykas yra viena seniausių šio krašto gyvenviečių, esanti prie istorinio kelio Seinai–Gardinas. Tik 3,5 km jį skiria nuo Lietuvos sienos, 10 km nuo Seinų. Šios gyvenvietės pavadinimas siejamas su tarp beržynų tyvuliuojančio Berznyko ežeru. Iki 1795 m. Berznykas priklausė Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei, vėliau – Prūsijai, o nuo 1816 m. Rusijos imperijai. Dar XX a. pradžioje Berznyko apylinkėse daugiausia gyventa lietuvių, todėl parapijiečiai pareikalavo lietuviškų pamaldų. Seinų vyskupijos sprendimu lietuviškos ir lenkiškos pamaldos nuo 1904 m. vyko pakaitomis. Tai suerzino lenkus. Jie užpuldavo besimeldžiančius lietuvius, mušė juos lazdomis, pakėlė ranką ir prieš kunigą T. Banaitį, kuris procesijos metu nešė Švč. Sakramentą. Po kraujo praliejimo Berznyko bažnyčia buvo uždaryta, o jos kunigai iškelti į kitas parapijas. Lenkai nenorėjo nusileisti. Jiems geriau buvo visai neturėti bažnyčios, nei kad joje melstųsi lietuviai.

Nepriklausomybės kovų laikais Berznykas virto kautynių vieta. Karinio konflikto su Lenkija metu mūšyje, įvykusiame 1920 m. rugsėjo 22–23 d., lenkų brigada puolė Berznyką. Jį gynė karininko Kazio Škirpos vadovaujamas Lietuvos kariuomenės pėstininkų pulkas. Lietuviai pirmuosius lenkų puolimus atrėmė. Kariams taip pat vadovavo kapitonas Kazys Musteikis (vėliau generolas, krašto apsaugos ministras).

Tačiau lenkų pajėgos buvo stipresnės. Jie apsupo Berznyką ir galop jį užėmė. Berznyko parapijos kapinėse yra palaidota apie 10 lietuvių karių. Daug karių palaidota mūšio lauke. Kaip pasakojo Nastutė, aršios kovos vyko ir dėl Seinų, miestelis gal 11 kartų ėjo iš vienu rankų į kitas.

Praėjus keliems dešimtmečiams, vietos lietuvių pastangomis pastatytas atmintinas paminklas, kurį pašventino Berznyko parapijos klebonas. Vėliau atgimusi Lietuvos valstybė ne tik susidomėjo užsienyje esančiomis Lietuvos karių, tremtinių ar partizanų palaidojimo vietomis, bet ėmėsi jas klasifikuoti, rengti istorinius tyrimus, restauruoti. Puikiai atnaujinta Lietuvos karių palaidojimo vieta Seinuose, atlikti istoriniai tyrimai, pasirengta karių kapų atnaujinimui Berznyko kapinėse, prasidėjo konkretūs projektų ir leidimų derinimo darbai. Berznyko kapinėse 2005 m. pradėta restauruoti Lietuvos savanorių kapus. Tačiau tam aršiai pasipriešino šio regiono karo veteranų lenkiškos organizacijos: už duotą leidimą jos įskundė prokuratūrai Suvalkų skyriaus vyr. architektą. Greta lietuvių karių palaidojimo vietos per vieną naktį iškilio Panerių žudynėms skirtas obeliskas, ant kurio parašyta:

„Tūkstančiams lenkų, nužudytų 1941–1944 metais Paneriuose netoli Vilniaus, atminti. (...) Egzekucijos vykdytojas buvo lietuvių specialusis savanorių būrys – „Panerių šauliai“, tarnaujantis hitlerininkų saugumo tarnyboje“.

Panerių monumentas nuo pat pradžių žeidė lietuvių jausmus, niekino čia palaidotus lietuvių karius. Šiuo klausimu tuometis Lietuvos užsienio reikalų ministras V. Ušackas pareiškė:

„Man keistai atrodo Panerių paminklas greta Lietuvos savanorių kapų. Šis monumentas meta šešėlį ant mūsų istorijos. Kiek žinau, iš Seinų nebuvo išsiųsti lenkai į Panerius ir jie ten nebuvo kankinami ir žudomi“.

Manoma, kad šis neabejotinas įžeidimas Lietuvai ir lietuviams sutrukdė tuo metu Lenkijoje besilankiusiam Lietuvos Prezidentui Valdui Adamkui nuvykti į Berznyką ir pagerbti už Tėvynę kovojusių savanorių atminimą. Negana to, gidė atkreipė mūsų dėmesį į greta Lietuvos karių kapų pastatytas akmenines plokštes – įvairių formų, spalvų ir dydžių kiekvienai vietai atminimo lentas. Jose esantys įrašai skelbia:

„Negalint jamžinti 1920 m. Lenkijos karių žygdarbio Baltarusijoje ir Lietuvoje, čia supilama žemė iš Druskininkų, Gardino, Lydos, Vosyliškių, Volkovysko, Slonimo, Baranovičių kovos laukų“.

Gidė Nastutė atskleidė šiuos istorinius faktus, paaiškino įvykių eigą, paminklų atsiradimo priežastis, kartu perskaitėme juose esančių tekstų žodžius. Daugelis mūsų apie lenkų institucijų prieštarą Lietuvos karių atminimui išgirdo pirmą kartą. Tačiau pasidžiaugėme Lietuvos architektų suprojektuotomis ir gražiai sutvarkytomis Lietuvos karių kapavietėmis Seinų ir Berznyko kapinėse, trispavėmis juostelėmis

perrištais antkapių kryžiais, pagerbėme aukas ties liūdinčios motinos paminkliniu antkapiu Berznyko kapinėse (skulptorė Dalia Matulaitė), uždegėme jiems skirtas iš Vilniaus atsivežtas atminimo žvakutes.

Kelionę tęsėme ir netrukus pasiekėme Augustavą, kur mūsų laukė plaukimas Augustavo kanalu. Jis jungia Vyslos ir Nemuno upes, jo ilgis apie 100 km, turi 18 šliužų, dalis jų Baltarusijos teritorijoje. Gidė papasakojo, kad kanalo statyba prasidėjo 1824 m. ir tęsėsi 15 metų. Jo atsiradimą lėmė ekonominės priežastys: Prūsija, kontroliavusi Baltijos pakrantės uostus, ėmė didelius tranzitinius mokesčius javams. Todėl Rusijos imperijos pareigūnai nusprendė, kad verta sujungti Nemuno ir Vyslos baseinus ir laivais pasiekti Latvijos Ventspilio uostą. Tačiau vėliau, pradėjus vystyti geležinkelių tinklui, kanalo laivybinė reikšmė sumenko. Pagal 1920 m. liepos 12 d. Lietuvos ir Tarybų Rusijos taikos sutartį kanalas (taip pat ir Augustavas, Seinai, Punks, Vygriai) buvo priskirtas Lietuvos Respublikai. Dabar kanalas naudojamas turistinėms reikmėms.

Uoste prie Mėtos upės radome mums rezervuotą plokščiadugnį jotvingių laivą ir juo pasiekėmė pirmąjį kanalo šliužą. Juo nusileidome 1,2 m, įplaukėme į kitą ežerą ir po valandos kelionės pasiekėmė Studenos salą. Kelionės metu stebėjome jotvingių kario su senoviniais ginklais pasirodymą, išgirdome pasakojimą apie jotvingių gentį, stebėjome upės krantuose įsikūrusius paukščius. Studenos salos parkas yra Augustavo gyventojų savaitgalio poilsio zona. Čia taip pat yra maldininkams skirtas Kryžiaus kelias su stotimis ir koplyčia, kurioje lankėsi popiežius Jonas Paulius II. Netoliese – jo vizitą menantis paminklas ir gražiai sutvarkyti gėlynai. Po pasivaikščiojimo autobusu pasiekėmė mokytojų namų viešbutį *Logos*, kuriame ir apsistojome nakvynei.

Kitos dienos ryte po gausių pusryčių susipažinome su Augustavu, įkurtu XVI a. ir gavusiu šį vardą dėl Žygimanto Augusto miestui suteiktų Magdeburgo teisių. Augustavas priklausė LDK iki Liublino unijos, po ATR padalijimo atiteko Prūsijai. Miesto istorija mena Šiaurės karo laikus, Napoleono žygį, Vokietijos okupaciją I pasaulinio karo metais, labai trumpai trukusį priklausymą Lietuvai ir lenkų okupaciją 1920 m.; patyrė daug permainų II pasaulinio karo metais – nuo 1939 metų iki karo miestas buvo priskirtas Baltarusijai, po to sekė vokiečių okupacija. Miesto centre yra išlikę nemažai XIX–XX a. vėlyvojo klasicizmo pastatų: geležinkelio stotis, bazilika, centrinėje aikštėje stovi paminklas Žygimantui Augustui.

Po trumpos kelionės pasiekėme Vygrių nacionalinį parką su vaizdingu, didžiuliu Vygrių ežeru, apsuptu miškų žalumos. Tai senosios jotvingių žemės, apgyvendintos nuo VIII a. pr. m. erą. Pasakojama, kad Vygriuose medžiodavo ir kunigaikštis Vytautas, čia jis susitikdavo su Jogaila. Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Jonas Kazimieras į Vygrius XVII a. pakvietė kamaldulių ordiną. Jam atidavė amžinam naudojimui salą su Vytauto Didžiojo medžioklės rūmais, ežerą bei 300 kvadratinį kilometrų žemės plotą.

Savo kelionę pradėjome nuo kamaldulių vienuolyno barokinės bažnyčios ir varpines. Gidė papasakojo apie vienuolių gyvenimą: kamalduliai gyveno eremuose, t. y. atskirose kameroose, po vieną kiekviename. Kiekvienas eremas buvo aptvertas aukšta plytų tvora, turėjo atskirą kiemelį, sodelį. Manoma, kad Vygriuose tokių eremų buvo nuo 12 iki 17. Vienuoliams buvo draudžiama kalbėtis. Jie galėjo vienas kitam ištarti tik „Memento mori“. Vygrių bažnyčia buvo skirta vienuoliams. Pasauliečiai čia galėjo melstis tik du kartus per metus, per atlaidus. Moterims į vienuolyno teritoriją įeiti iš viso buvo draudžiama. Į bažnyčią įeiti su dovanomis galėjo tik kilmingosios giminės moterys.

Po trečiojo ATR padalijimo šis kraštas atiteko Prūsijai. Vienuoliams teko išsikraustyti, vienuolynas sunyko, o po II pasaulio karo liko tik griuvėsiai. Tačiau vienuolyną išgelbėjo komunistinė lenkų valdžia, kuri ėmėsi restauruoti vienuolyno pastatus. Prie restauravimo darbų daug prisidėjo Seinų krašto lietuvis, savamokslis dailininkas ir medžio drožėjas Viktoras Vinikaitis. Gidė atkreipė mūsų dėmesį į pagrindinį Vygrių bažnyčios altorių ir šonines navas puošiančius paveikslus, kuriuos atkūrė (nutapė) šis lietuvis vadovaudamasis prieškarinėmis nuotraukomis bei atvirukais. Viktoras vedžiodavo ir ekskursijas, pasakodavo apie Vygrių vienuolyno istoriją, patardavo užlipti į bažnyčios bokštą ir pasigėrėti Trakus primenančiais vaizdais. Šio didelių gebėjimų ir talentų vyro atminimą mena memorialinė lenta su jo bareljefu ir įrašu (lenkų kalba): „Čia gyveno, dirbo ir kūrė Viktoras Vinikaitis (1927–1994), Vygrių gidas, vadinamas paskutiniu oju kamalduliu, kūrėjas grynuolis“. Daugiau apie šį žmogų ir Vygrių vienuolyno istoriją rašoma S. Birgelio [straipsnyje](#).

Suprantama, kad ir mes užkopėme į bažnyčios bokštą, gėrėjomės vaizdinga gamtos panorama ir nepaprastai kruopščiai restauruotais kamaldulių nameliais bei barokinio ansamblio alėja. Šiuo metu dalyje Vygrių vienuolyno vyksta renovacijos darbai, eremuose planuojama įrengti svečių nakvynes, restorane – šiuolaikinio meno galeriją bei Jono Pauliaus II biblioteką. Vienuolyne kasmet vyksta kultūriniai renginiai, koncertai. Yra ir popiežiaus vizitą 1999 m. menantys jo poilsio ir darbo kuklūs kambariai. Gidė papasakojo įdomią istoriją, kad čia svečiuodamasis popiežius panoro išgirsti lietuvišką lopšinę, ir tas jo noras buvo išpildytas - buvo pakviestas etnografinis ansamblis. Palikdami šią nuostabią vietą, pajutome gyventojų pagarbą ir pasididžiavimą popiežiumi Jonu Pauliu II, jo aplankytų vietų saugojimą ir tvarkymą. Emeritai prisiminė Vilniaus universiteto profesūros susitikimą su popiežiumi Jonu Pauliumi II Šv. Jonų bažnyčioje 1993 m. rudenį.

Tolimesnis kelionės maršutas vedė į Suvalkus. Važiuodami pagrindine Tado Kosciuškos gatve pamatėme pastatą, kuriame 1920 m. spalio 7 d. buvo pasirašyta garsioji Suvalkų sutartis. Gidė išvardijo lankytinas miesto vietas – architektūros paminklus, parkus, įvairių konfesijų bažnyčias. Sustojome aplankyti Suvalkų krašto muziejų, skirtą šio krašto istorijai ir kultūrai. Audiogidas išsamiai lietuvių kalba papasakojo apie jotvingių genties kovas, eksponuojamus archeologinius objektus,

dokumentus, įvykius. Antrame aukšte aplankėme gana patrauklią modernaus meno dailės paveikslų gausią ekspoziciją.

Paskutinis kelionės objektas – etnografinis muziejus, įkurtas senosios klebonijos, 100 metų senumo architektūros paminklo, restauruotame pastate Punske, šalia Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų bažnyčios. Jame išliko senosios relikvijos. Tai nuostabus pavyzdys, kaip keli entuziastai sugebėjo įkurti etnografinį muziejų, atnaujino ekspozicijas, kur galima ne tik pasigrožėti meniniais liaudiškais dirbiniais – juostomis, audiniais, margučiais, sodais, karpiniais, bet ir susipažinti su šių dirbinių sudėtinga technologija. Apie tai mums išsamiai papasakojo įvaldžiusi audimo meną mūsų gidė Nastutė. Ji yra ne tik šio tautinio paveldo namų dvasia, bet ir parodų organizatorė. Muziejų lanko moksleiviai ir turistai iš kitų Lenkijos vietovių. Kieme šalia klebonijos aptarėme ir lietuvių deportacijos iš Suvalkų krašto į Lietuvos TSR įvykius pokario metais. Išsiskyrėme su gide toje pat aikštėje, kur pradėjome kelionę. Nuoširdžiai padėkojome už jos profesionaliai pateiktas žinias apie Punsko krašto istoriją, už rūpinimąsi mūsų apgyvendinimu ir nepamirštamų susitikimų su tautiečiais organizavimą. Mūsų apsilankymą gidei primins knygelė „Trumpa Vilniaus universiteto istorija“ ir kavos puodelis su VU simbolika.

Jau sutemus, pasiekėme Vilnių. Pakeliui stabtelėjome degalinės kavinėje išgerti kavos ir draugiškai pasidalyti punskiečių „skruzdėlynu“, nepamiršdami ir vairuotojo. Grįžome kupini patirtų įspūdžių.

Kaip kelionės iniciatorius, nutariau pasiteirauti, kas emeritams paliko didžiausią įspūdį. Dauguma išskyrė tris dalykus: (i) nuoširdų ir profesionalų gidės Nastutės bendravimą; (ii) susitikimą su Punsko viršaičiu ir Žiburio mokyklos aplankymą, ypač mokinių improvizuotą lietuvišką koncertą; (iii) Vygrių vienuolyno komplekso aplankymą. Gyvi susitikimai su Punsko krašto žmonėmis leido pajusti jų pasididžiavimą savo kraštu, lietuviška kilme, sutelktas pastangas saugoti tautinę tapatybę. Mes pajutome, kad visa tai daroma su didžiule meile ir atsakomybe.

Emeritai dėkoja prorektorius padėjėjai Kotrynai Martinkutei už pagalbą organizuojant kelionę (autobuso užsakymą ir suvenyrų su VU simbolika parūpinimą) ir ponui Sigitui Birgeliui (žurnalo „Aušra“ redaktoriui) už vertingus patarimus, sudarant kelionės maršrutą po Punsko kraštą.

Kelionės aprašymą parengė prof. K. Jarašiūnas. Nuotraukos – autoriaus ir prof. H. P. Vaitkevičiaus. Autorius dėkoja Zitai Manstavičienei už teksto redagavimą.

Punskas. Aikstėje prie Šv. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų bažnyčios susitinkame su Punsko valsčiaus viršaičiu Vytautu Liškausku ir gide Nastute Sidariene (centre)

Gidė atkreipė mūsų dėmesį į Vilniaus 700 metų jubiliejui skirtą punskiečių dovaną – Trijų kryžių kalno maketą (vainiką), nešamą Žolinių procesijos metu

Paminklas knygnešiui P. Matulevičiui. Bronzinėje lentoje užrašas „Liaudies švietėjui, knygnešiui Povilui Matulevičiui (1840–1926)“

Kampuočių kaime prie paminklo Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo pirmosioms metinėms paminėti. Iš kairės į dešinę – emeritai: V. Smilgevičius, V. Laurinavičius, E. Manstavičius, A. Jurgaitis ir K. Jarašiūnas. Centre – paminko kūrėjas ūkininkas Juozas Pečiulis. Toliau – emeritai: V. Kučinskas, V. Lakis, H. P.Vaitkevičius, A. Stabinis ir A. F. Orliukas

Seinų Žiburio mokyklos vestibulyje jaunieji muzikantai ir orkestro vadovas Arnoldas Beinaris

Prie Švč. Mergelės Marijos bazilikos Seinuose. Dešinėje matyti buvusio dominikonų vienuolyno bokštas ir pastatas, kuriame veikė garsioji Seinų kunigų seminarija; dabar ten įkurtas Abiejų Tautų Respublikos kresų muziejus

Prie paminklo, pastatyto 1999 m. Seinų vyskupui ir poetui
Antanui Baranauskui (skulptorius Gediminas Jakūbonis)

Lietuvos karių savanorių kapai Seinuose (viršuje) ir Berznyke (apačioje).
Uždegėme žvakutes kritusiems už Tėvynę

Paminklinis antkapis Berznyko kapinėse (skulptorė Dalia Matulaitė)

Berznyko kapinėse gidė skaito įrašą Panerių monumente, kuris skirtas Paneriuose 1941–1944 m. nužudytų lenkų atminimui

Jotvingių senovinis laivas, kuriuo įveikėme vieną Augustavo kanalo šliuzą ir pasiekėme Studenos salą. Apačioje – du emertai, išbandę jotvingių karių ginkluotę

Paminklas Studenos saloje prisimenant Popiežiaus Jono Pauliaus II apsilankymą Augustave

Kamaldulių vienuolyno ansamblis Vygiuose

Kraštovaizdis iš Vygrių bažnyčios bokšto

Vygrių bažnyčios pagrindinis altorius, restauruotas Seinų krašto lietuvio V. Vinikaičio

Popiežiaus Jono Pauliaus II apsilankymą Vygrių vienuolyno komplekse primenantis namelis ir popiežiaus poilsio kambarys

Fragments iš jotvingių genties istorijai skirtos ekspozicijos Suvalkų krašto muziejuje

Atsiveikiname su gide Nastute Sidariene prie etnografinio muziejaus senosios klebonijos pastate šalia Šv. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų bažnyčios